

## ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR ÎN COLONIILE GERMANE DIN BASARABIA

## SUB REGIMUL ȚARIST

## (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX – ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX)

Ilie GULICA

Universitatea de Stat din Moldova

Școala germană, în urma procesului de formare în prima jumătate a secolului al XIX-lea, începând cu anii 1860 este supusă treptat controlului din partea statului.

Ca urmare, s-a încercat o rusificare cuprinzătoare a acestor instituții de învățământ, însă demersul respectiv a fost deranjat de diverși factori de conjunctură, în special de lipsa profesorilor de limbă rusă. Cu toate acestea, acțiunea a continuat în deceniile ce au urmat, prin introducerea predării limbii ruse – la început în clasa a treia, apoi în clasa întâi. În consecință, procesul de alfabetizare a scăzut față de perioada în care școala germană s-a bucurat de libertate – fenomen înregistrat și în alte comunități etnice ale Imperiului Rus.

**Cuvinte-cheie:** *colonie, învățământ primar, rusificare, imperiu, școală, națiune, cultură, stat-națiune, grup minoritar, identitate națională.*

**PRIMARY EDUCATION IN THE GERMAN COLONIES IN BESSARABIA UNDER THE TSARIST REGIME (SECOND HALF OF THE XIX – EARLY XX CENTURY)**

The German school, after the process of foundation in the first half of XIX<sup>th</sup> century, beginning with the years 1860 is supposed gradually to the control of the state. First, it is controlled by the Ministry of Public Education through the Ministry of Imperial Domains from Odessa, but then, beginning with 1880 years, the intermediary of this ministry was suppressed.

As results, it was attempted a comprehensive Russification of these educational institutions, but the respective demarche was disturbed by various conjuncture factors, especially the lack of teachers of Russian language. However, the action continued during the decades that followed by introducing the teaching of Russian language, at the beginning in the third grade, then in the first grade. Consequently, the literacy process has decreased compared to the period in which the German school enjoyed freedom, a phenomenon recorded also in other ethnic communities of Russian Empire.

**Keywords:** *colony, primary education, russification, empire, school, nation, culture, stat-nation, minority group, national identity.*

La mijlocul secolului al XIX-lea, în Rusia s-a dezvoltat ideea de națiune. Guvernul rus, împins de cercurile de intelectuali, urma să realizeze această transformare modernizatoare. Avându-se în vedere că în Imperiul Rus coabitau populații de naționalitate, limbă și cultură diferite, crearea statului-națiune trebuia să ducă în mod inevitabil la rusificarea grupurilor minoritare. Pentru început, cel mai afectate de procesul rusificator au fost popoarele care aveau aceeași confesiune cu populația dominantă – ucrainenii, bielorușii și moldovenii [2, p.158]. În cadrul acestor regiuni se deschideau școli în baza Legii învățământului primar din 1864, care prevedea predarea obligatorie în limba rusă. În ce privește comunitățile catolice și reformate, acestea și-au păstrat dreptul de a avea învățământ în limba maternă până la mijlocul anilor 1880.

Obiectivul demersului nostru este de a descrie particularitățile dezvoltării școlilor germane în Basarabia. Deși titlul acestui text indică drept cadru cronologic a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX, pentru a prezenta organizarea învățământului german, am fost obligați să ne întoarcem puțin mai devreme, la prima jumătate a secolului XIX, perioadă în care se constituie rețeaua de școli parohiale germane între Prut și Nistru.

De asemenea, trebuie să menționăm că în fiecare regiune națională a Imperiului învățământul primar funcționa având la bază statute și legi diferite, reguli și instrucțiuni provizorii emise de către guvernul țarist prin instituțiile Ministerului Învățământului Public. În afară de școlile ministeriale de o clasă, în circumscripțiile de învățământ Vilno, Kiev, Varșovia, Odesa ș.a., populate de către neruși, Ministerul Învățământului Public deschidea școli ministeriale model de o clasă și de două clase. Într-o serie de regiuni cu populație nerusă funcționau și alte școli primare, de genul celor parohiale, care funcționau în conformitate cu Regulamentul din 1828, cu Legea învățământului din 1874, precum și școli mixte (ruso-alogene) deschise în baza Legii din

1870. Școlile naționale se deosebeau după durata studiilor, specificul administrării, finanțării, controlului pedagogic, vârstei de primire la școală etc. [9, p.28]

În provinciile baltice, de exemplu, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea funcționa o rețea largă de școli luterane; fenomenul analfabetismului nu constituia aici o problemă. Însă, guvernul țarist, printr-o serie de acte legislative, care aveau drept scop împiedicarea germanizării copiilor, a preluat aceste instituții de învățământ în mâinile sale și a introdus predarea în limba rusă. Mai mult, în urma ucuzului țarului Alexandru al III-lea din 17 mai 1887 a fost introdusă predarea obligatorie a religiei și muzicii bisericești în germană, rusă, estonă și letonă, în funcție de originea națională a elevilor, celelalte discipline se predau în rusă cu folosirea limbii materne la etapa inițială de studii. În curând însă, permisiunea de a folosi limbile materne a fost suprimată [2, p.162].

În același timp, Biserica Luterană, cea care adăpostea școlile primare, a fost supusă unor atacuri vehemente, prin limitarea activității pastorilor și reducerea numărului acestora. În unele regiuni ale Livoniei și Estoniei au fost convertite cu forța la ortodoxie sate întregi, prin promisiuni de avantaje materiale. Din moment ce noii convertiți încercau să revină la religia strămoșilor lor, aceștia cădeau sub incidența legii care interzicea unui ortodox să-și schimbe confesiunea. În 1880, școlile parohiale au fost laicizate și trecute sub autoritatea Ministerului Învățământului Public, ceea ce era un mijloc de a le rusifica. Astfel, influența germanilor în provinciile baltice a fost redusă [2, p.163].

În cazul școlilor din coloniile germane din Basarabia, Direcția Școlilor populare a fost mai puțin vehementă sau, probabil, forța de rezistență a celor din urmă a fost mai mare, de vreme ce procesul de laicizare a acestora a continuat aici până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

\* \* \*

Deși legislația privind școlile pentru alogeni a fost lent aplicată în coloniile germane din Basarabia, insistăm asupra acesteia pentru a compara drepturile la educația în limba maternă la alogenii catolici și reformați și la cei ortodocși. Mai întâi trebuie să specificăm că școlile alogenilor se aflau în afara sistemului general educațional. Acestea se instituiau în baza Legii promulgate la 26 martie 1870, conform căreia comunitățile respective erau împărțite în două grupe: alogenii creștini și tătarii mahomedani: „Școlile primare pentru alogenii creștini trebuie să aibă drept scop instruirea moral-religioasă și afirmarea credinței ortodoxe, precum și rusificarea prin afirmarea în ortodoxie și familiarizarea cu limba rusă”.

Conform acestei legi, obiectivul învățământului primar pentru cei dintâi era instruirea moral-religioasă, consolidarea confesiunii ortodoxe și familiarizarea cu limba rusă; însă pentru toți minoritarii creștini erau obligatorii următoarele: a) „instrumentul instruirii primare a fiecărui neam să fie limba lor maternă; b) învățătorii școlilor alogene să fie din mediul neamului alogen respectiv și, în același timp, să fie buni cunoscători ai limbii ruse ori să provină din ruși ce posedă limba alogenă în cauză; c) să se acorde atenție instruirii femeilor, deoarece limba maternă și particularitățile naționale ale minorității sunt păstrate și menținute cu precădere de mame; d) particularitățile sistemului de învățământ al fiecărui grup de alogeni constau mai ales în importanța pe care trebuie să o aibă limba maternă a alogenilor în școlile elementare”.

În acest sens, legea prevedea următoarele măsuri: a) pentru copiii minoritarilor foarte puțin rusificați și care aproape că nu vorbeau limba rusă urmau să se întemeieze școli speciale, în care predarea inițială să se efectueze în limbile alogenilor, iar copiii acestora să învețe limba maternă după manuale scrise în aceeași limbă. Drept cărți de învățătură serveau abecedarele, rugăciunile necesare, scurtele povestiri din Vechiul și Noul Testament, precum și cărțile cu caracter moral-religios.

„Pentru a ușura învățarea limbii ruse”, toate acestea urmau să fie tipărite cu litere rusești, fiind sau nefiind traduse în rusă. Totodată, cu ajutorul limbilor băștinașilor, în baza instruirii intuitive, copiii trebuiau să învețe limba rusă vorbită și, imediat ce însușeau un număr destul de impunător de cuvinte și expresii rusești, începeau să învețe rusește (cititul și scrisul), continuând în același timp să învețe a vorbi rusește; această instruire intuitivă și învățătura de carte trebuia să se completeze tot timpul și să se ajute reciproc, contribuind atât la dezvoltarea intelectuală a copiilor, familiarizându-i cu lumea înconjurătoare, cât și la o mai bună însușire a limbii ruse, cu traducerea obligatorie a textului rus în limba locală a alogenilor. Socotitul copiii de asemenea îl învățau mai întâi în limba lor maternă, apoi și în limba rusă. După însușirea suficientă de către copii a limbii ruse, religia se preda în baza principiilor generale; în plus, se repeta în limba rusă istoria religiei cu completările necesare, se învăța rugăciunile principale în limba rusă și slavă bisericească și se preda pe scurt Catehismul. Muzica bisericească, ca mijloc important de instruire a alogenilor, urma să fie introdusă în toate școlile, fiind executată atât în limba alogenilor, cât și în limba slavă bisericească.

Stabilirea detaliilor pentru realizarea unei asemenea programe și determinarea duratei pentru instruirea elementară și de mai departe a copiilor alogeni era lăsată pe seama directorilor de școli. În școlile alogene cu reguli de instruire menționate mai sus se organizau cursuri pentru instruirea fetelor: „a) În localitățile cu populație mixtă, ruși și alogeni, se întemeiază școli elementare comune pentru unii și alții, în care tot procesul de instruire se efectuează în limba rusă de către învățători care posedă atât limba rusă, cât și limba localnicilor, care însă este permisă a fi utilizată doar pentru explicații orale. Dacă asta va fi insuficient, pentru copiii alogeni, până când aceștia vor însuși limba rusă în așa măsură ca să poată învăța împreună cu copiii ruși, se organizează secții speciale în școli, în baza mijloacelor locale ale alogenilor. Pe lângă astfel de școli se organizează cursuri pentru instruirea fetelor; b) În sfârșit, pentru alogenii rusificați care locuiesc amestecați cu rușii ori compact se întemeiază școli elementare în baza principiilor comune pentru școlile rusești.”

La 26 octombrie 1870, Ministerul Învățământului a aprobat unele articole suplimentare privind regulile de examinare a celor ce vor să devină învățători în școlile alogene. De la aceștia se cerea să poată citi liber cărțile editate în limba localnicilor (cu grafie rusă) și să-și expună clar gândurile în limba respectivă. O asemenea cunoaștere era considerată suficientă, deoarece prin instruirea alogenilor nu se urmărea dezvoltarea graiurilor în cauză, ci invers – folosirea acestora în procesul de însușire a limbii ruse pentru „a-i include pe alogeni în mediul culturii și al familiei ruse”. În acest context, atestarea cunoașterii limbilor băștinașilor nu necesită o examinare specială; în decursul a două lecții cel examinat trebuia să utilizeze „acolo unde era necesar” limba locală [7, p.29].

Subliniem că creștinii neortodocși, spre deosebire de alogenii ortodocși din Imperiul Rus, aveau dreptul să aibă învățământ în limba maternă. În plus, în școlile germane din Basarabia, care se aflau în afara controlului din partea Direcției școlilor populare și a Consiliului eparhial școlar, această lege nu a influențat nicicum procesul didactic până la începutul deceniului al nouălea al secolului al XIX-lea.

\* \* \*

Școala germană din Basarabia s-a născut și s-a dezvoltat în condiții de evasitotală autonomie culturală. În afară de legi bisericești și decrete promulgate de Comitetul de Asistență Socială a coloniștilor cu sediul la Odesa, legi emise între anii 1827 și 1850, care impuneau obligativitatea școlii pentru copiii între 7 și 14 ani, precum și frecventarea școlii duminicale (*Kinderlehre*) de la 15 la 18 ani, primele decenii ale veacului al XIX-lea nu înregistrează o atenție legislativă deosebită în ceea ce privește școala coloniștilor. Deși anul școlar dura numai în sezonul rece – din octombrie până la sfârșitul lui martie (ca în cazul românilor) – frecventarea școlii nu era optimă. Prin aceasta se explică de ce Comitetul de Asistență Socială din Odesa a repetat regulamentul privind obligativitatea școlară. Copiii erau folosiți din plin la muncile în câmp vara și la cele în gospodărie în restul anului [4, p.42], situație caracteristică și localităților populate de români. Toate problemele de organizare a școlii cădeau în sarcina învățătorului sau a pastorului care făcea și oficiul didactic.

Printr-o instrucțiune pentru coloniile germane din Rusia Nouă din 1801 învățătorul avea toată puterea instrucției comunității sale, răspunzând doar în fața Direcției Ministerului Învățământului Public. Deși învățătorul depindea financiar de comunitate, greutatea pe care i-o acorda tradiția organizării bisericești (fie catolice, fie luterane, mai ales de formă pietistă) îi lăsa deplina libertate de decizie în ceea ce privește domeniul instructiv-educativ. Această situație de principiu, menționează Luminița Fassel, nu trebuie idealizată, deoarece momente dizarmonice între unii și alții nu au fost chiar rare.

Școlile coloniștilor au fost dintru început școli bisericești sau ale comunității. Această caracteristică este atestată printr-un ordin din 1832 către administrația școlară rusă din Odesa. În primele decenii din viața coloniilor germane basarabene, cel care efectua atât serviciul religios, cât și învățarea copiilor, era paraclisierul-învățător (*Küsterlehrer*). Acest tip de pedagog, religios și laic totodată, este creația Reformei.

Totuși, el nu este numai o caracteristică a bisericii luterane; la foarte multe popoare, școlile confesionale, care au precedat cele laice, organizate pe lângă biserici și mănăstiri, au cunoscut tipul de *Küsterlehrer*, de cele mai multe ori un călugăr cu știință de carte. La populația română din Basarabia acest tip de inițiator și îndrumător al copiilor de vârstă școlară a fost cel obișnuit, până la deschiderea de școli laice [4, p.43]. Însă, după cum arată rezultatele controlului efectuat de către Constantin P. Ianovski, directorul Școlilor populare din Basarabia, în 1867 paraclisierii reprezentau majoritatea dintre învățătorii școlilor populare și confesionale (125) [11, p.363].

Noțiunea de *küster* s-a instituit ca particularitate a germanității basarabene, fapt care, după evacuarea și stabilirea în Germania a acesteia, a dus la unele dificultăți birocratice în procesul de integrare socială. În

Basarabia, *der Küster* avea nevoie de o calificare foarte largă – cei mai mulți fiind învățători – pentru care, din 1848, Sinodul de la Odesa a decretat un examen special. Această regulă s-a menținut în toată perioada rusească. Trebuie să menționăm că sursele arată că la 1891 în majoritatea localităților germane învățătorul avea și funcția de *küster* [4, p.44].

Școlile coloniștilor au fost de la început școli bisericești sau ale comunității. Această condiție este atestată printr-un ordin din 1832 către administrația școlară rusă din Odesa. Actele de predare a școlilor către Ministerul Învățământului Public denotă modalitatea de întreținere a școlilor de către comunitățile germane. Învățătorul, în afară de activitatea sa cuprinsă în cadrul școlii, deținea funcția de *küster* și copist sătesc, conform unei înțelegeri cu comunitatea [4, p.44]. În schimbul acestor servicii, acesta primea pe an drept salariu o anumită sumă de ruble și câte o *merkă* (unitate veche de măsură rusească a corpurilor friabile, aproape egal unui pud; recipient cu un asemenea volum) din partea fiecărei familii. Mărimea salariului depindea de cantitatea de grâu ce i se acorda: dacă i se oferea un salariu anual până la 100 de ruble, i se dădea o cantitate mai mare de grâu, dacă i se achita un salariu de până la 200 de ruble, i se dădea o cantitate mai mică de grâu [1, p.4]. De menționat că salariul unui învățător într-o școală germană nu era mai mare decât al unui învățător dintr-o școală populară. Încălzirea era asigurată de către localnici cu lemne. În plus, învățătorul avea în posesie zece desetine. Comunitatea nu mai achita nimic în plus pentru întreținerea școlii. De exemplu, în localitatea Blumental (Lopatnic) învățătorul mai deținea funcțiile de *küster* și de copist sătesc. Pentru aceasta comunitatea îi achita drept salariu anual 75 de ruble și câte o *merkă* de grâu din partea fiecărei familii, în total 64 de merci (1048,32 kg) [1, p.5]. Sătenii erau obligați să furnizeze lemne de foc [1, p.5]. Pentru comparație, o comunitate populată de români, din cauza diferitelor tipuri de școli ale statului rus: de *zemstvă*, de *voloste*, populară, ministerială și parohială, era obligată să achite concomitent pentru întreținerea tuturor acestor școli, accesibilitatea cărora fiind infimă.

Până la 1864, întreaga activitate școlară era sub controlul bisericii. Pastorul avea obligația să efectueze inspecții școlare și chiar examene. În afara pastorului, inspecțiile se mai făceau și de persoane din ierarhia superioară a bisericii. Aceste controale nu vizau doar pregătirea religioasă a elevilor în mod particular, ci instrucția lor în general. De aceea, inspecțiile au avut drept efect îmbunătățirea reală a procesului de studii. Metoda respectivă a fost adusă de coloniști din patria lor de origine, cu deosebire din Wurttemberg.

Începând cu 1864, după Fassel, autoadministrarea școlii germane se clatină serios „odată cu subordonarea acesteia Direcției școlilor populare din Basarabia”, „cei care se ocupă acum de controlul învățământului german sunt inspectorii” [4, p.45]. Trebuie să menționăm că funcția de inspector școlar a fost instituită în Imperiul Rus în 1871, deci cu șapte ani mai târziu. Nu excludem faptul că cei care inspectau școlile germane începând din această perioadă erau niște funcționari școlari ordinari de la Circumscripția de învățământ Odesa. Conform legislației școlare adoptate în această perioadă, dreptul de control al bisericii se reduce doar la predarea religiei. Celelalte obiecte rămăneau doar în suveranitatea învățătorului, asupra căruia biserica nu mai avea nicio putere [4, p.45]. În realitate însă, lucrurile au continuat să se desfășoare ca odinioară, deoarece, în cele mai dese cazuri, în localitățile germane din Basarabia învățătorul deținea în același timp funcțiile de *küster* și de copist. În plus, până în 1891, cei care numeau sau, cel puțin, recomandau învățători pentru școlile germane erau pastorii [1, p.5].

Pe de altă parte, introducerea limbii ruse în școlile coloniștilor din Basarabia a variat de la localitate la localitate, căci faptul a depins, în ultimă instanță, de posibilitatea practică de a găsi cadre să poată preda această limbă. La *Wernerschule*, pentru perioada 1844–1907, predarea stabilă a disciplinelor în limba rusă a fost făcută de șase învățători, dintre care doi germani din Țările Baltice și patru ruși. Însă, școala primară din aceeași localitate, Sărata, nu dispunea până în 1895 de niciun învățător rus. La Borodino, pe lista învățătorilor dată de Ernst Höger, ca profesori de rusă apar, începând cu 1880, numai nume germane. În localitatea Poștal, pe lista învățătorilor care au predat limba rusă între 1890 și 1918 nu se află niciun nume rusec. Alte localități au primit învățători ruși, dar destul de târziu: la Paris abia din 1890 se înregistrează și nume rusești, de fapt, începând cu trecerea școlilor germane în administrația Ministerului Învățământului Public [1, p.5-6].

În 1871, guvernul rus a anulat dreptul coloniștilor la autoadministrare, ceea ce, pentru domeniul învățământului, a însemnat trecerea în subordonarea Ministerului Învățământului Public. Forul intermediar era Ministerul Domeniilor Imperiale din Odesa. Statul cerea coloniștilor ca 2/3 din disciplinele predate în școli să fie predate în limba rusă. Acest lucru nu a însemnat pierderea dreptului la școlile confesionale. Atâta vreme cât amestecul de la centru nu atingea nici predarea religiei și nici orice activitate a școlii care ținea de tradițiile practicii confesionale, nu putem menționa decât că statul a intenționat să rusifice, prin intermediul școlii, populațiile nerusești [4, p.46].

Limba rusă este decretată ca limbă a administrației în coloniile germane, iar în școli învățătorii erau obligați, chiar și cei de germană, să susțină examen la această disciplină. Însă, coloniștii au beneficiat de două avantaje ca procesul de rusificare să fie încetinit: a) lipsa unor cadre calificate, de naționalitate rusă, care să se încadreze în școlile germane din Basarabia; b) înarmarea absolvenților de la Wernerschule (Sarata) cu cunoștințe de limbă rusă și încadrarea lor ca profesori de limba rusă [4, p.49].

Pentru perioada de început la Wernerschule se prevedeau șase ore și materiile cuprinse în programa școlară în limba rusă erau rusa (ca disciplină), geografia și istoria Rusiei; în germană se predau religia, germana, istoria și geografia generală, aritmetica, caligrafia, muzica și desenul. Între 1871 și 1876 materiile în rusă se predau aici de către fostul ofițer de carieră Constantin Sergheievici Karpov, care, prin formație, era un om cu cunoștințe vaste. De aceste cunoștințe însă elevii nu au putut profita din plin, deoarece a început să manifeste treptat indiferență față de obligațiile sale [4, p.49].

După desființarea Comitetului de Asistență Socială din Odesa (1871), școala germană din sudul Rusiei a trecut sub directa supraveghere a Ministerului Domeniilor Imperiale din Odesa. Rolului statului se accentua în educația copiilor din colonii, însă introducerea limbii ruse în școlile primare era frânată de factori conjuncturali [4, p.50].

La 28 mai 1881 s-a decretat ieșirea școlii de sub tutela Ministerului Domeniilor Imperiale din Odesa și subordonarea ei directă Ministerului Învățământului Public, dispoziție ce a mărit puterea statului asupra școlii germane, care își menținuse destulă independență și după desființarea autoadministrării (1871). Inspectorii școlari ruși au luat oficial sub control școala germană. Predarea limbii ruse se făcea sub directa supraveghere a oficialităților, iar din 1883 s-a decis introducerea limbii ruse ca limbă de predare în toate școlile germane din Rusia [4, p.51].

Procesul de penetrare a limbii ruse a consolidat capacitatea organizatorică a coloniștilor. Autoritățile rușești au lăsat chiar și în această perioadă libertăți ce asigurau coloniștilor conservarea identității lor naționale: școala, ca proprietate a comunității, de aici libertatea de alegere și încadrare a învățătorilor, precum și salariizarea lor; libertatea religioasă și asigurarea cultului în limba maternă; libertatea de conviețuire compactă.

La zece ani după trecerea școlii germane de sub tutela Ministerului Domeniilor Imperiale de la Odesa sub cea a Ministerului Învățământului Public, la 28 ianuarie 1891 a fost publicat un proiect de lege în care se preciza dependența școlilor germane de Ministerul Învățământului Public, prevăzându-se din nou ca 1/3 din materii să fie predate în limba rusă. Ca și la decretele anterioare, și la acest proiect de lege s-a opus aceeași rezistență. În același timp, s-a înregistrat trecerea în continuare a școlilor germane sub administrația Ministerului Învățământului Public.

În același an opt școli parohiale germane au trecut în subordinea ministerului de resort. Este vorba despre școlile din Blumental, Ghirtengei, Gofnujdorf, Jozefsdorf, Kurub, Matilden, Novîi Nicolaevsc, Stremben (denumirile localităților ar putea fi ortografiate incorect). Actele de predare-primire a acestor școli cuprind date privind inventarul instituțiilor de învățământ, date despre învățători, biblioteci, disciplinele predate etc. Conform actelor respective, școlile au trecut în componența autorităților responsabile de educație din unitățile administrative din care făceau parte. „În baza dispoziției din 22 noiembrie 1890 și a executării dispoziției respective din 11 aprilie 1891, la propunerea directorului Școlilor populare din Basarabia (25 iunie 1891), în prezența inspectorului Școlilor populare din Basarabia, F.F. Miller, la 6 decembrie 1891 școala germană parohială din Blumental a fost transmisă volostei Gura Galbenă, județul Bender, în subordinea Ministerului Învățământului Public”.

În momentul transmiterii, se menționează în actul de predare-primire, s-a constatat că această instituție de învățământ nu avea proprietăți, folosea localul și mobila Casei de rugăciuni. Învățătorul Carol Friedrich Schneider era ofițer în rezervă. Acesta a încheiat cursurile școlii bisericești și comandai militare de studii; avea certificatul pastorului Faltin privind numirea sa în calitate de kuster al elevilor. În ziua transmiterii școlii în administrația Ministerului Învățământului Public școala avea 25 de băieți și 20 de fete, în total 45 de elevi. În această instituție de învățământ se preda religia, limba germană, aritmetica și limba rusă [1, p.6-7].

O altă școală parohială transmisă volostei Căinari, județul Bender, sub administrația Ministerului Învățământului Public, a fost cea din Ghirteilei (*Ghirteileiskaia șkola*). „În afară de tabla din clasă – arată sursa – școala nu are niciun fel de proprietăți, folosește mobila Casei de rugăciuni. Învățătorul mai deține funcția de kuster și cea de copist. Conform înțelegerii cu comunitatea satului, primește anual 200 de ruble și câte o merkă de grâu din partea fiecărei gospodării, în total 32 de merci. Locuitorii asigură localul cu lemne de foc, mai

mult nu plătesc nimic. Învățătorul Johannes Cliperem a absolvit cursurile școlii bisericești și are două recomandări privind îndeplinirea cu succes a funcției de învățător în decurs de cinci ani la școala bisericească din gubernia Herson, precum și certificat emis de către pastorul Faltin. Școala are 15 băieți și 15 fete. Se predau disciplinele: religia, limba germană, aritmetica și, de curând, a început să se predea limba rusă.”

La 19 noiembrie 1891 a avut loc transmiterea școlii parohiale din Minciug (Gofnutodorf), județul Bender, în subordinea Ministerului Învățământului Public. S-a constatat că școala nu are proprietăți, folosește localul și mobila Casei de rugăciuni. Învățătorul era kuster și copist al comunității, primea anual un salariu de 260 de ruble. În această instituție de învățământ se predau aceleași discipline: religia, limba germană, aritmetica și, de curând, a început să se predea limba rusă [1, p.7].

Potrivit Luminiței Fassel, toate localitățile germane din Basarabia dispuneau de clădiri ale școlilor [4, p.48]. Sursele citate mai sus arată contrariul. Nu excludem faptul că comunitățile germane declarau inventarul sumar al școlilor din cauza predării acestora ministerului de resort. În plus, se observă că, deși fusese instalat demult controlul inspectorilor școlari, învățătorii erau în continuare numiți de către o autoritate bisericească [1, p.5-7]. O altă trăsătură a școlii parohiale germane era frecventarea cu regularitate a școlilor atât de către fete, cât și de către băieți [1, p.5-10], ceea ce se explică prin faptul că Reforma, cu organizarea învățământului în țările germane, a acordat fetelor, indiferent de condiția lor socială, dreptul de a frecventa școlile primare [3, p.108]. Totodată, documentele arată că limba rusă a început să fie predată în anumite instituții de învățământ abia din acest an, 1891 [1, p.2-7].

În ce privește asigurarea cu cărți, în majoritatea școlilor predomina literatură germană: lăzi cu abecedare germane și ruse, „noul alfabet rus”, Catehismul lui Martin Luther, Noul Testament, Metodica la aritmetica lui Keller, volume pentru lectură Leicht, Nirits, Jacobs, Trefendt, Kimmel, Rebe, Zilber, Gutenberg, Plininger, V.Saksper, cărți de explicare a religiei, Gramatica germană a lui Getsinger etc. [1, p.2-10].

În 1892, Ministerul Învățământului Public a emis o lege prin care se cerea ca în școala germană numai zece ore pe săptămână să se facă în limba maternă (la germană și religie), restul să se predea în rusă. Introducerea limbii ruse s-a făcut, în cele din urmă, nu din clasa întâi, așa cum se prevedea, ci din clasa a treia. Și aceasta pentru ca elevul să se poată adapta la conținutul programei școlare mai întâi în limba sa maternă. Începând cu clasa a treia însă, limba rusă se preda masiv, cu 19 ore pe săptămână (limba propriu-zisă, dar și aritmetica). După alte surse, introducerea limbii ruse în unele școli germane din Basarabia s-a făcut chiar din clasa întâi și abia printr-un manifest din 17 octombrie 1905 s-a trecut la predarea în limba rusă din clasa a treia. O programă analitică din 1902-1903 atestă că limba rusă era prevăzută începând cu clasa întâi [4, p.53].

\* \* \*

Odată cu trecerea școlilor parohiale germane în subordinea Ministerului Învățământului, putem admite o involuție în ceea ce privește alfabetizarea, fenomen înregistrat în alte regiuni ale Imperiului populate de alogeni. Conform recensământului din 1897, cei mai instruiți dintre naționalitățile Basarabiei erau germanii (63,5% din numărul lor total), urmați de polonezi, evrei, ruși [10, p.20]. Aceste date vin în contradicție cu rezultatele controalelor efectuate până atunci de către autoritățile responsabile de educație din Basarabia.

Spre exemplu, conform controlului efectuat de către directorul Școlilor populare din Basarabia, Ianovski, în 1867 nivelul alfabetizării coloniștilor germani din Basarabia era similar celui din Germania, după cum notează însuși șeful autorităților responsabile de învățământ din regiunea dintre Prut și Nistru. „Printre țărani de pe proprietățile de stat și cele ale nobililor, constituind majoritatea populației din Basarabia (588.854 de locuitori), un elev revenea la 182 sau, mai exact, la 200 de oameni; în stanițe, un elev revenea la 98 de locuitori; urmează coloniștii bulgari și țărani de stat și, în cele din urmă, coloniștii germani, la care știința de carte era dezvoltată la fel ca în Germania!” – scrie Ianovski [11, p.364].

Ulterior, conform statisticii învățământului public din Basarabia, în 1876 în Basarabia existau 25.096 de elevi. În acest număr intrau și elevii școlilor germane cu „învățătura lor obligatorie”, „având un caracter deosebit”, aceștia constituind 6518, dintre care 3244 erau fete. În ce privește numărul școlilor, acestea constituiau 38 din totalul de 400 de școli ale Direcției școlilor populare din Basarabia. Trebuie să menționăm că buna funcționare a școlilor din coloniile germane era arogată de către reprezentanții Direcției școlilor din Basarabia ca rezultat al „grijii lor” pentru locuitorii acestei gubernii a Imperiului [8, p.11]. Mai târziu, la 1906, conform datelor statistice ale Zemszvei Guberniale din Chișinău, în Basarabia funcționau 69 de școli germane, având 9737 de elevi (în județul Bălți – 4, în județul Cetatea Albă – 46, în județul Chișinău – 1, în județul Ismail – 4, în județul Orhei – 1, în județul Soroca – 3, în județul Tighina – 10) [6, p.263].

Observăm că, în urma controlului efectuat de Ianovski, precum și potrivit statisticii Direcției Școlilor populare din Basarabia, s-a constatat „învățătura obligatorie” la germanii din Basarabia, iar datele recensământului din 1897 arată că doar 63,5% din această etnie știau carte. În țările baltice, de exemplu, a fost demonstrat acest regres al alfabetizării după rusificarea școlilor: «Dans une école esthonienne de jeunes filles, l'inspecteur des écoles primaires déclara très nettement dans une adresse aux élèves: „Jeunes filles, apprenez le russe, le russe est plus important que la religion. A quoi vous sert la religion? (!)” Les tristes résultats de cette politique russe dans les écoles ne se firent pas attendre. En 1881, il n'y avait que 2% d'illetres parmi les Estoniens, en 1892, on en comptait déjà 12% et en 1899, le pourcentage s'était déjà élevé à 20%... Au XIX<sup>ème</sup>, sous la direction des propriétaires et des pasteurs baltes, se développa un enseignement populaire letton floissant. Déjà en 1881, 98% des enfants astreints à visiter l'école, remplissaient leurs devoirs, tandis qu'en 1896, d'après les rapports officiels il y avait encore 70% d'illetres parmi les recrues levées en Russie» [5, p.89].

Nu excludem că un asemenea fenomen era propriu coloniștilor germani din Basarabia.

În concluzie, menționăm că școala germană, după procesul său de constituire în prima jumătate a secolului al XIX-lea, începând cu anii 1860 este supusă treptat controlului din partea statului. Mai întâi, aceasta este controlată de către Ministerul Învățământului Public prin intermediul Ministerului Domeniilor Imperiale din Odesa. Ulterior, însă (începutul anilor 1880), intermedierea acestui din urmă minister a fost suprimată.

Drept rezultat, s-a încercat o rusificare amplă a acestor instituții de învățământ, însă demersul respectiv a fost zădărnicit de diverși factori de conjunctură, în special de lipsa învățătorilor de limba rusă. Cu toate acestea, acțiunea a continuat în deceniile care au urmat prin introducerea predării limbii ruse, mai întâi din clasa a treia, apoi din clasa întâi. În consecință, procesul de alfabetizare a înregistrat un regres comparativ cu perioada în care școala germană se bucura de libertate, fenomen înregistrat și în alte comunități etnice din Imperiul Rus.

#### Bibliografie:

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 316, inv. 5, dosar 117.
2. BOGDAN, H. *Histoire des peuples de l'ex U.R.S.S. Du IXe siècle à nos jours*. Librairie Academique Perrin, 1993.
3. CHAUNU DE L'INSTITUT, P. *La Civilisation de l'Europe des Lumiere*. Paris: Flammarion, 1982.
4. FASSEL, L. *Istoria școlii germane din Basarabia*. Disponibil: [www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/08/LUMINIȚA-FASSEL.pdf](http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/08/LUMINIȚA-FASSEL.pdf)
5. Inorodetz *La Russie et les peuples allogenes. Avec une carte ethnographique de la Russie*, 1917.
6. MARIAN, L. Cultura și școala. În: *Basarabia: Monografie / Sub îngrijirea Dlui Ștefan Ciobanu*. Impimăria Statului din Chișinău, 1926.
7. NEGRU, Gh. Documente referitoare la problema și mișcarea națională în Basarabia (a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea). În: *Revista de Istorie a Moldovei*. Anul V, 1994, 2 (18).
8. *Итоги деятельности и средств содержания Бессарабской народной школы за последнее десятилетие 1876-1886 / По официальным данным составил В.Н. Белый, инспектор Народных училищ Бессарабской губернии*. Кишинев, 1887.
9. ОСОСКОВ, А.В. *Начальное образование в дореволюционной России (1861-1917)*, Москва: Просвещение, 1982.
10. *Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897г. III. Бессарабская губерния*. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.
11. О состоянии народных училищ в Бессарабии (Из отчета, составленного г. директором училищ Бессарабской области К.П. Яновским). В: *Журнал Министерства Народного Просвещения*, часть XXXIX. С.-Петербург, 1868.

Prezentat la 16.04.2014